

Pregledni rad
UDK 323.15:316.77(497.5)
070.48(497.5)
29. studenoga 2010.

Predstavljenost nacionalnih manjina i prisutnost njihovih medija u hrvatskome medijskom prostoru

DRAGO ŽUPARIĆ-ILJIĆ*

Sažetak

Produkcijom vlastitih medijskih sadržaja nacionalne manjine preuzimaju odgovornost suprotstavljanja dominantnim medijskim diskursima većinske kulture te se bore za vlastitu prepoznatljivost i (samo)prezentaciju u hrvatskome medijskom prostoru. Mediji nacionalnih manjina služe ne samo očuvanju društveno-kulturnih vrijednosti i posebnosti manjinskoga identiteta nego i unutaretničkom informiranju pojedine zajednice, kao i informiranju većinskog hrvatskog društva o položaju, potrebama i pravima manjina, zastupajući i iznoseći njihove interese pred širom javnošću. Ovim radom želimo ispitati kako su nacionalne manjine predstavljene u medijima i kolika je zastupljenost njihovih medija na medijskoj sceni Hrvatske, s posebnim fokusom na grad Zagreb i one manjine koje u njemu imaju organizirana vijeća nacionalnih manjina. Nakon uvodnog razmatranja uloge i utjecaja medija slijedi prikaz analize načina izvještavanja o nacionalnim manjinama u većinskim *mainstream* medijima prema rezultatima dosad provedenih istraživanja, a potom i rasprava o manjinskim medijima, gdje donosimo tablični prikaz tiskanih i digitalnih medija (iz internetske domene) nacionalnih manjina u Hrvatskoj, analizu medijskog stanja i zaključne napomene.

Ključne riječi: nacionalne manjine u Hrvatskoj, mediji, tisak nacionalnih manjina, manjine grada Zagreba

Uvod

Tranzicija Republike Hrvatske u demokratski tip političke vladavine nacionalne je manjine primorala na nove forme društvenog i političkog udruživanja i djelovanja; tako se one suočavaju s brojnim novim organizacijskim i programskim izazovima. Uz razvoj i usložnjavanje civilnog društva u Hrvatskoj krajem 1990-ih (Bežovan

* *Drago Župarić-Iljić*, asistent na Institutu za migracije i narodnosti u Zagrebu.

i Zrinščak, 2008) direktni dodatni poticaj osnivanju brojnih organizacija (udruga, klubova, društava, asocijacija) nacionalnih manjina bilo je donošenje Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina 2002. godine te osnivanje Savjeta za nacionalne manjine. Osnivanje manjinskih udruga daje dodatni poticaj osnivanju manjinskih medija, uglavnom tiskanih časopisa i periodike, a predstavljenost manjina raste i u internetskoj domeni.

Kritičko promatranje i analiziranje napisa i izvještavanja o manjinama (ne samo o etnonacionalnim već i o religijskim ili rodnim manjinama, primjerice) jedna je od ključnih vještina koja ukazuje na društvenu zrelost i demokratičnost određene zajednice. Kvantiteta i kvaliteta izvještavanja o položaju i pravima nacionalnih manjina ukazuje na to koliko su vrijednosti tolerancije, dijaloga i multikulturalnosti uopće prisutne u javnom i medijskom diskursu. Ako je svrha novinarstva omogućiti građanima bolje razumijevanje njihove pozicije u svijetu, novinarska je odgovornost educirati javnost o potrebi prihvaćanja i integracije manjina u društvo, podsjeća Tatalović (u Obradović, 2004: 8). Uz primarnu funkciju informiranja javnosti manjinski mediji bitan su akter u očuvanju manjinskog identiteta i zadržavanju posebnosti manjinske kulture, no oni isto tako mogu biti glavni resurs u nastojanju da se ostvari vidljivost koju manjinska grupa traži za sebe, kao određenu vrst "simboličke moći" za potencijalno djelovanje (Silverstone i Georgiou, 2005).

U hrvatskom kontekstu gdje pojedinci i dalje koriste mehanizme etnomimikrije kako bi prikrili i/ili zaniijekali svoj(e) identitet(e) opravdano je pitati kako nacionalne manjine preuzimaju odgovornost suprotstavljanja dominantnim, često etnocentričnim diskursima većinske kulture, te kako se bore za vlastiti medijski prostor i (samo)prezentaciju u medijima, odričući centrima medijske moći privilegij filtriranja informacija prilikom prikazivanja (o) manjina(ma). Potreba za *informiranjem manjina* jedna je od bitnih za njihovu upućenost o svojim pravima, kao i mogućnost refleksije na svoj društveni položaj. Potreba za *informiranjem o manjinama* pak upozna je šire društvo većinske nacionalne kulture s položajem i potrebama nacionalnih manjina te utječe na senzibilizaciju šire populacije za problematiku manjina.

Ovim radom prikazujemo kako su nacionalne manjine predstavljene u hrvatskome medijskom prostoru prema rezultatima dosad provedenih istraživanja te nastojimo ispitati kolika je zastupljenost medija nacionalnih manjina na medijskoj sceni Hrvatske, s posebnim fokusom na nacionalne manjine u gradu Zagrebu. Tablični prikaz tiskanih i digitalnih (internetskih) medija nacionalnih manjina u Hrvatskoj služi kao predložak za analizu tog medijskog prostora i izvođenje zaključnih napomena o stanju manjinskih medija u Hrvatskoj.

Manjine i mediji – teorijski aspekti

Mediji predstavljaju neizbježan i neizostavan dio svakodnevne ljudske interakcije te utječu na naše poimanje društvene i političke stvarnosti na način koji nadmašuje utjecaj drugih društvenih agensa. Baudrillard (2001) upozorava kako masovni mediji, posebno televizija i novine, osobito utječu na kreiranje i širenje općih kulturnih stavova u društvu i na konstruiranje distinktivnih, često opozicijskih relacija “mi-oni”. Države koje su pred kraj 20. stoljeća iznova prolazile razdoblje osamostaljivanja i nacionalne (re)konsolidacije upale su u zamku isključivanja iz sheme medijskog praćenja svih onih grupacija koje su svojim posebnostima odudarale od zamišljenog nacionalnog prototipa. Ako je jedna od pretpostavljenih funkcija medija “pomagati” u održavanju kohezivnosti društvene zajednice i jasnom utvrđivanju granice prema “Drugome”, i sami su mediji (bili) “(s)redstvo posredovanja nacionalne i nacionalističke paradigme” (Peruško, 1999: 81). Uvjeti medijskog praćenja javnog mnijenja i percepcije “Drugoga” govore o širim političkim strategijama uključivanja ili isključivanja manjina iz političkog života. Tako su masovni mediji više asimilacijske prirode nego inkluzivni, jer isključuju iz javne sfere sve one elemente koji se ne uklapaju u jednoobraznu shemu homogene nacije.

Ako se postavi pitanje što se u procesima prestrukturiranja i tranzicije hrvatskog društva iz socijalističkog državnog uređenja u demokratsko promijenilo, dok su se mijenjale ostale strukture i institucije, prisjećanje na položaj medija u bivšoj državi otkriva kako su oni balansirali između “(n)astojanja državne i partijske kontrole, i toga da budu u službi javnosti” (Valić Nedeljković, u Obradović, 2004: 53). Razdoblje *re-nacionalizacije* medija označavalo je tako preuzimanje kontrole, preciznije – zadržavanje državnog nadzora nad javnim medijima, što Splichal ističe kao fazu u razvoju medijske politike zajedničku svim postkomunističkim tranzicijskim zemljama (u Peruško, 2006). Da se upravo u medijima odražavaju “(s)vi negativni aspekti društava u tranziciji” (Malović, u Vilović, 2003: 88), pa i pogubni utjecaji korupcije i mita, vidljivo je i u Hrvatskoj, naročito na sceni elektroničkih medija, primjerice televizije, u uvjetima gdje za Hrvatsku televiziju danas možemo jednoznačno utvrditi da je *javni servis građana* ili *korektiv vlasti* prije nego sredstvo borbe za važan resurs kojim se kreira javno mnijenje. Mediji utječu na politiku i političko ponašanje, ali to najviše ovisi o medijskoj kulturi kojoj pripadaju sve informacije koje se prenose pomoću javnih medija.

Masovni mediji u političkom procesu imaju važnu ulogu u donošenju odluka od društvenog značaja za život zajednice. Mediji su istovremeno posrednici koji javnost, i većinsku i manjinske zajednice, informiraju o svim političkim odlukama.¹

¹ N. Čerkez smatra kako “(m)ediji svojim odabirom tema, favoriziranjem ili odbijanjem pojedinih sadržaja zapravo nameću određeni stav javnosti, te na taj način ne predstavljaju samo ‘pro-

Istraživanja o nacionalnim i etničkim manjinama u medijima više su usmjerena na pitanje reprezentacije manjina i useljenika u većinskim medijima nego u medijima samih manjinskih i useljeničkih grupa (Rigoni, 2005). U takvim istraživanjima najčešće se primjenjuje metoda *press-clip* analize sadržaja, kojom se sistematično i kontinuirano u nekom razdoblju prate novinski članci ili sadržaj TV-emisija i bilježi svako spominjanje teme(a) manjina, kontekst, ton i ostale forme novinskog izražavanja.

Nacionalne manjine u hrvatskome medijskom prostoru

Jedno je od takvih istraživanja i ono I. Kanižaja u kojem je korištena metoda *press-clip* i diskurzivna analiza hrvatskog dnevnog tiska tijekom 2001, 2003. i 2005. Istraživanje donosi rezultate o zastupljenosti manjina i načinima izvještavanja o njima: “Budući da nemaju veliku moć, manjinske se grupe ili ignoriraju ili predstavljaju kroz iskrivljenu sliku, a o njima se najviše izvještava u povezanosti s negativnim subjektima” (Kanižaj, 2006: 14). Predstavljenost etničkih, kulturnih i religijskih manjina ne odražava njihovu stvarnu zastupljenost u populaciji, jer brojnost manjine ne znači jednaku medijsku predstavljenost – Bošnjaci i Talijani brojni(ji) su, a malo predstavljeni, Mađari su najmanje, dok su Slovenci i Česi relativno malo zastupljeni s obzirom na brojnost. Najviše se izvještava o Srbima, Romima i Židovima, a o Albancima i Romima najviše se piše u crnoj kronici, čime se potvrđuje teza kako “(d)ominantna medijska slika predstavlja manjine kao uzroke problema većine” (Kanižaj, 2006: 49).

U hrvatskome novinstvu manjine se najviše spominju kad je riječ o politici, dok su kulturne i socijalne teme podzastupljene; pozitivno se o manjinama izvještava jedino u rubrici “kultura” u vezi s kulturnoumjetničkim, tradicijskim te folklornim aktivnostima pojedinih manjina, s tim da i tu po aktivnostima prednjače Židovi i Romi, no vrlo se često pozitivan sadržaj samog članka pokvari pretjerano senzacionalističkim naslovom (Kanižaj, 2006). Sudjelovanje u kreiranju slike o statusu manjine dijelom je odgovornost i samih lokalnih manjinskih medija; ako pristanemo na tumačenje da je dio “ispolitiziranih tema” opravdan (istraživanja prošlosti, suđenja, izbori za Vijeća manjina i slično), autor sugerira da dio odgovora o podzastupljenosti ostalih tema leži u “(l)ošoj komunikacijskoj strategiji i medijskom nastupu manjinskih predstavnika” (Kanižaj, 2006: 54).

Drugo istraživanje (Milivojević, 2003), provedeno analizom 114 članaka u dnevnom tisku zemalja jugoistočne Europe 2001. godine, sugerira kako je tada u

duženu ruku’ politike, nego i sami postaju politički čimbenici. Slijedom toga političke elite drže da mediji danas u suvremenom društvu imaju izniman utjecaj i značaj koji se ne može prepustiti slučaju” (Čerkez, 2009: 43). U tom smislu mediji nisu “samo” posrednici, već umnogome i (su)kreatori političkih stavova.

novinskom izvještavanju o manjinama još uvijek dominiralo praćenje i opisivanje situacije konflikta i događaja iz prošlosti. Više od 50% članaka u Hrvatskoj bilo je o srpskoj nacionalnoj manjini, a gotovo trećina njih bila je vrlo ili donekle diskriminirajuća, usmjerena na teme ratnih aktivnosti i ratnih zločina.² U trećini tih članaka Srbi u Hrvatskoj prikazani su u negativnom kontekstu. Nadalje, pripadnici manjina većinom se prikazuju u konfliktnim, pa čak i kriminalnim aktivnostima, a vrlo se često takvo ponašanje generalizira čak i na čitave etničke grupe. Tako je način odnošenja medija prema manjinama ili *ignoriranje* manjinske tematike ili *diskreditiranje* manjina, te prikazivanje vijesti koje su kulturno prihvatljive, a sami novinari pri izvještavanju odražavaju dominantne društvene stavove (Avraham i sur., u Kanižaj, 2006).³

Zastupljenost tema koje se odnose na nacionalne manjine u radio-televizijskoj sferi ostvaruje se zadovoljavajući minimalne standarde: (nacionalna) Hrvatska radio-televizija emitira dva multietnička i multikonfesionalna programa – “Prizma” i multikonfesionalni magazin “Mir i dobro”.⁴ Na programu Hrvatskog radija uređuju se emisije “Agora” i “Multikultura” posvećene manjinskoj tematici. Ovisno o sa-

² Opterećenost ratnim zbivanjima i slučajevi negativnih medijskih napisa često su izravno štetili i većini i manjinama, jer se, kršeći etiku novinarskog zanimanja, pojedine manjine prozivalo da su izravno odgovorne za rat (Srbe, dijelom Crnogorce i Bošnjake), a ratnohuškački i osvetnički ton mogao se često čuti i u hrvatskim medijima. Netrpeljivost i etiketiranje manjina naročito su bili izraženi u ratnim, 90-im godinama, i to od strane svih medija uvučenih u sukob na prostoru Srbije, Hrvatske i BiH. Analizirajući medijske strategije u vrijeme rata, Brunner Skopljanac (2000: 117-144) dokazuje kako su one bile neodvojive od cjelokupnog političkog, vojnog i društvenog angažmana svih strana zahvaćenih ratom, no da je u Srbiji takav diskurs konstruiranja slike “Drugog kao Neprijatelja” bio jači i utjecajniji nego u Hrvatskoj.

³ Rijetki su primjeri drugačijeg medijskog tretiranja manjina u tada “nezavisnim” medijima *Federal Tribuneu* i *Arkiniu*, koji su zbog kritike tadašnje državne vlasti bili uglavnom u nemilosti političkih struktura i osuđivani kao *izdajnički* i *protudržavni* elementi. Upravo je tu opravdan argument da je zatvorenost *mainstream* medija za alternativna i opozicijska stajališta u određenom smislu paralelna zatvorenosti vlasti u političkom sustavu spram uvažavanja kritika i drugačijih mišljenja.

⁴ Dokument “Izvješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2009. godinu za potrebe nacionalnih manjina” u dijelu “Izvješće Savjeta za nacionalne manjine” (str. 71) donosi stav i preporuke Savjeta sukladno ostvarenju prava na pristup javnim medijima: “Savjet napominje da su u ostvarivanju prava nacionalnih manjina na pristup javnim medijima i u tretiranju manjinskih tema uočeni pozitivni pomaci, ali su oni još uvijek nedovoljni. Naime, analizirajući programe Hrvatske televizije i Hrvatskog radija općenito i one namijenjene pripadnicima nacionalnih manjina, uočeno je da nema propisanih modela tretiranja manjinskih tema u informiranju javnosti o nacionalnim manjinama i pitanjima ostvarivanja manjinskih prava u Republici Hrvatskoj, te poticanju tolerancije i kulture dijaloga. Utvrđuje se i dalje, neispunjenje obveze uvođenja programa na jezicima nacionalnih manjina (...).”

moj zastupljenosti pripadnika manjina u državi i u Zagrebu za očekivati je da će u tjednom programu, kao i u lokalnim dnevnim televizijskim priložima i panoramama, tematika povezana s nacionalnim manjinama biti više zastupljena. No lokalne zagrebačke televizije (OTV i Z1) nemaju specijalizirana uredništva ni programe za manjine. Vodi li izostavljanje takvih sadržaja daljnjoj marginalizaciji pripadnika manjina ili se modeli integracije ne odvijaju na razini priželjkivanih, a sociokulturne posebnosti i tradicija ostaju jedini obrazac prilikom izvještavanja? Legitimno je pitati tko proizvodi, kakve sadržaje i za koga? U analizi ove teme usredotočit ćemo se na pitanje manjinskih medija, prije svega tiskovina koje izdaju manjine grada Zagreba.

Manjinski medijski prostor u Hrvatskoj

Pod manjinskim medijskim prostorom podrazumijevamo ukupnost medijskih formi i sadržaja koje etnonacionalne manjine stvaraju na području Hrvatske, iako ćemo se za potrebe ovog rada usredotočiti na tiskane medije i internet. Podaci iz *Statističkog ljetopisa 2009.* ilustriraju prostor manjinskih medija u Hrvatskoj: hrvatsku medijsku scenu u 2008. godini karakteriziralo je izdavanje 2525 časopisa i 334 novinska izdanja, od toga 16 dnevnih novina. Uz nacionalne tiskane tjednike postoje regionalni i lokalni tjednici, nekoliko komercijalnih televizijskih postaja i razgranat sustav lokalnih radiopostaja. Pluralizmu i raznolikosti medijske scene u Hrvatskoj pridonosi 14 televizija i 140 radijskih postaja na lokalnoj razini. Organizacije nacionalnih manjina tiskaju i izdaju na svojim jezicima oko 50 časopisa, koji izlaze periodično i kojima je glavna svrha *informiranje manjinske zajednice* u Hrvatskoj. U Hrvatskoj su 2008. od 16 dnevnih novina samo jedne bile posve manjinske, riječki *La voce del popolo* na talijanskom jeziku, koji izlazi već više od sto godina.

Manjine u Hrvatskoj posjeduju i svoje vlastite medijske kuće, ponajviše radijske postaje i nakladničke kuće (npr. nekoliko radijskih postaja u Podunavlju i Istočnoj Slavoniji namijenjenih srpskoj manjini). Jedina televizijska kuća specijalizirana za programe srpske nacionalne manjine *TV Dunav* prestala je s emitiranjem još 2002. godine. U Rijeci i na području Istre mnogo je manjinskih medija i glasila, uglavnom za talijansku, slovensku i bošnjačku manjinu. Dodajmo tomu još i područje Daruvara (za Čehe), Vukovara (za Srbe) te Osijeka (za Mađare i Nijemce) i time smo otprilike iscrpili sredine gdje manjine imaju svoje medije u značajnijem broju.⁵

⁵ A. Petričušić (2010) navodi ostale radijske postaje s programima za nacionalne manjine: "Pored HRI, programi za manjine se emitiraju na regionalnim stanicama javnog radio-servisa (Rijeka, Pula, Osijek, Knin i Dubrovnik): emisije na italijanskom producira Odjel za italijanski jezik Radija Rijeka i Radija Pula, Radio Osijek redovno emitira emisije za mađarsku i slovačku zajednicu, Radio Knin za srpsku, a Radio Dubrovnik za bošnjačku manjinu. Uporedo sa spomenutim, Radio Daruvar (stanica koja nije u hrvatskom radiosistemu emitiranja) producira program za

Nacionalne manjine u Zagrebu i predstavljenost putem manjinskog tiska i internetske sfere

Popis tiskanih medija i internetskih stranica nacionalnih manjina u Hrvatskoj u 2010. godini prikazan je u tablici 1. Ako je pojedina manjina puno više brojčano zastupljena izvan Zagreba, u drugim područjima Hrvatske (kao npr. češka, slovačka, rusinska i talijanska manjina), te su ondje i mediji te manjine zastupljeniji, navedeni su i ti mediji kao bitni za život pojedine manjinske zajednice. Većina navedenih časopisa i periodike tiskana je uz pomoć *Savjeta za nacionalne manjine*, a ovdje nismo navodili ostalo izdavaštvo koje se tiče prijevoda i tiskanja knjiga te drugih publikacija, ako postoje. Nastojali smo obuhvatiti samo onaj tisak koji svojim značajem predstavlja kontinuiranu informativnu praksu za pripadnike same manjine, koliko je to bilo moguće.⁶ Za neke tiskovine nismo uspjeli utvrditi nakladu ili ritam izlaženja, što je označeno posebnim komentarom, kao i to izlazi li pojedini sadržaj dvojezično/višejezično. Podaci o medijima s područja grada Zagreba i podaci o manjinskim medijima koji se izdaju i uređuju u nekim drugim centrima odijeljeni su u tablici znakom zvjezdice (*asterix**).

Tablica 1 – popis tiskanih medija i internetskih stranica nacionalnih manjina u RH

	Zastupljenost manjine prema popisu 2001.	Tiskani mediji nacionalnih manjina (naziv, naklada, ritam izlaženja, izdavač)	Relevantne internetske stranice nacionalne manjine
Albanci	RH – 15082 ZG – 3389 (0,43%) ⁷	1. “Informator” / 800- -1000 / mjesečno / Unija Zajednice Albanaca u RH, Zagreb 2. “Iliria – časopis za ženu i obitelj” / 500 / dvomjesečno / Klub albanskih žena “Kraljica Teuta”, Zagreb	www.albanci-zagreb.hr – Vijeće albanske nacionalne manjine grada Zagreba www.kkraljica_teuta.blogger.hr – Klub albanskih žena “Kraljica Teuta” www.fai-fish.com – Forum albanskih intelektualaca www.facebook.com/group. php?gid=122431197792949 – Albansko kulturno društvo u hrvatskoj “Shkendija”

češku nacionalnu manjinu, a Radio Dunav iz Vukovara, kao i Radio Karlovac, emitiraju radio-programe na srpskom jeziku” (Petričušić, 2010: 66).

⁶ U našem prikazu naveli smo i biltene pojedinih manjina, iako oni formalnopravno, sukladno članku 2. Zakona o medijima, ne spadaju u “medije”. Opravdanje nalazimo u činjenici da su bilteni ipak značajno komunikacijsko sredstvo za same pripadnike manjina. Popis je sačinjen u svibnju i kolovozu 2010.

⁷ Podatak u zagradi odnosi se na postotak koji manjina ima u ukupnom stanovništvu Grada Zagreba prema popisu iz 2001. godine. Na području Zagreba prema popisu iz 2001. živjelo je

Austrijanci	RH – 247 ZG – 53 (0,01%)	*	www.kulturforum-zagreb.org – Austrijski kulturni forum, Zagreb www.irb.hr/had – Hrvatsko- -austrijsko društvo za njegovanje kulturnih i gospodarskih odnosa
Bošnjaci	RH – 20755 ZG – 6204 (0,80%)	1. “Behar” / 1500 / dvomjesečno / Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, Zagreb 2. “Preporodov Journal” / 1000 / mjesečno / Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, Zagreb 3. “Jasmin” / 500 / polugodišnje / Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, Zagreb 4. “Sabah” / 3000 / mjesečno / Sabor bošnjačkih asocijacija Hrvatske SABAH – Zagreb 5. “Bošnjačka pismohrana” / 500 / godišnje / Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i zagrebačku županiju 6. “Bošnjački glas” / 1000 / dvomjesečno / Bošnjačka nacionalna zajednica Hrvatske, Rijeka	www.vbnmgz.hr – Vijeće bošnjačke nacionalne manjine Grada Zagreba www.kdbhpreporod.hr – Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske “Preporod” www.islamska-zajednica.hr – Islamska zajednica u Hrvatskoj www.okm.com.hr – Omladinski klub muslimana www.arabeske-zagreb.com – Zbor zagrebačke džamije http: //sabah.hr – Sabor bošnjačkih asocijacija Hrvatske
Bugari	RH – 331 ZG – 110 (0,10%)	1. “Rodna riječ” / 2000 / tromjesečno / Nacionalna zajednica Bugara u RH, Zagreb / dvojezično (bugarsko-hrvatski)	www.bugari-u-hrvatskoj.com – Nacionalna zajednica Bugara u RH

40.066 pripadnika nacionalnih manjina koji su činili 5,14% ukupnoga broja stanovnika grada. Najveća je srpska manjina, a zatim su to po brojnosti Bošnjaci, Albanci, Slovenci i Romi. Od ukupno 22 nacionalne manjine devet ih ima svoja organizirana vijeća (Albanci, Bošnjaci, Crnogorci, Česi, Mađari, Makedonci, Romi, Slovenci, Srbi), a još osam manjina ima svoje direktne predstavnike za Grad Zagreb. Iz popisa su izostavljene rumunjska (RH – 475, ZG – 37, 0,00%), turska (RH – 300, ZG – 65, 0,01%) i vlaška (RH – 12, ZG – 1, 0,00%) manjina jer unazad deset godina zbog malobrojnosti i neorganiziranosti nisu ni u kojem aspektu ostvarivale vlastitu stvaralačku medijsku produkciju.

Crnogorci	RH – 4926 ZG – 1313 (0,17%)	1. “Crnogorski glasnik” / 1000 / dvomjesečno / Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba 2. “Ljetopis crnogorski” / 1000 / dvogodišnje / Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, Zagreb	www.vijece-crnogoraca- zagreb.hr – Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba www.montenegro.hr – Nacionalna zajednica Crnogoraca Rijeka
Česi	RH – 10510 ZG – 813 (0,10%)	1. “Vijesti društva” / 500 / mjesečno / Češka Beseda, Zagreb * 1. “Jednota” / 1500 / tjedno / Novinsko izdavačka ustanova “Jednota”, Daruvar 2. “Detski koutek” / 1200 / mjesečno / NIU-a “Jednota”, Daruvar / dječji list 3. “Češki lidovi kalendar”, / 1200 / godišnje / NIU-a “Jednota”, Daruvar 4. “Prehled” / 1500 / godišnje / NIU-a “Jednota”, Daruvar 6. “Naša reč” / 500 / mjesečno / “Češka Beseda” Rijeka	www.cesi-zagreb.hr – Vijeće češke nacionalne manjine Grada Zagreba www.savez-ceha-rh.t-com.hr – Savez Čeha u Republici Hrvatskoj www.ceska-beseda-zg.hr – Češka beseda, Zagreb www.hcdzg.hr – Hrvatsko- češko društvo, Zagreb
Mađari	RH – 16595 ZG – 841 (0,11%)	1. “Zagrabi Magyar Kozloni” / 1000 / mjesečno / Vijeće mađarske nacionalne manjine Grada Zagreba / dvojezično 2. “Hagyatek” / 500 / mjesečno / Savez mađarskih udruga, Zagreb 3. “Szivarvany” / 1000 / tjedno / Savez mađarskih udruga, Zagreb / dječji časopis 4. Godišnjak / 1500 / godišnje / Savez mađarskih udruga, Zagreb * 1. “Horvatorszagi Magyar Naplo” / 1500 / tjedno / Savez mađarskih udruga, Beli manastir	www.zg-magyar.hr – Vijeće mađarske nacionalne manjine Grada Zagreba www.mhk.hr – Mađarsko- hrvatska industrijska i trgovinska komora * www.huncro.hr – internetsko izdanje tjednika “Uj Magyar Kepes Ujsag” www.smu-mesz.hr – Savez mađarskih udruga, Beli Manastir

		2. "Uj Magyar Kepes Ujsag" / 1000 / tjedno / Demokratska zajednica Mađara Hrvatske, Osijek 3. "Horvatorszagi Magyarsag" / 1000 / mjesečno / Demokratska zajednica Mađara Hrvatske, Osijek 4. "Barkoca" / 1000 / tromjesečno / Demokratska zajednica Mađara Hrvatske, Osijek 5. "Rovatkak" / godišnje / naklada i nakladnik nepoznati	
Makedonci	RH – 4270 ZG – 1315 (0,17%)	1. "Makedonski glas" / 1000 / tromjesečno / Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj 2. "Bilten" Vijeća makedonske nacionalne manjine Grada Zagreba / naklada nepoznata / godišnje / Vijeće makedonske nacionalne manjine Grada Zagreba	www.makedonci-zagreb.hr – Vijeće makedonske nacionalne manjine Grada Zagreba www.udruga-spectrum.hr – Makedonsko-hrvatska udruga za promicanje kulturnih vrijednosti i veza
Nijemci	RH – 2902 ZG – 288 (0,04%)	1. Agramer Blatt / naklada nepoznata / godišnje / Predstavnik njemačke nacionalne manjine Grada Zagreba * 1. "Deutches Wort" / 1600-1800 / tromjesečno / Zajednica njemačkih i austrijskih nacionalno-manjinskih udruga u Hrvatskoj (izlazi u Osijeku)	www.zajednica-nijemaca.org – Zajednica Nijemaca u Hrvatskoj, Zagreb www.nijemci-zagreb.com – Predstavnik njemačke nacionalne manjine Grada Zagreba http://hrcak.srce.hr/vdg – godišnjak Njemačke narodnosne zajednice – VDG
Poljaci	RH – 567 ZG – 133 (0,02%)	1. "Biuletyn Informacyjny" / 200 / polugodišnje / Poljska kulturna udruga "Mikolaj Kopernik", Zagreb	www.ptk-zagreb.hr – Poljska kulturna udruga "Mikolaj Kopernik" u Zagrebu www.chopin-ri.hr – Poljska kulturna udruga "Fryderyk Chopin", Rijeka

Romi	RH – 9463 ZG – 1946 (0,25%)	1. “Romano Čačipe” / 2000 / četveromjesečno / Udruga Roma Zagreba i Zagrebačke županije 2. “Budućnost” / 1000 / tromjesečno / Udruga žena Romkinja “Bolja budućnost”, Zagreb, 3. “Mladi za mlade” / naklada nepoznata / četveromjesečno / izlazio od 2001. do 2006.	www.romi-zagreb.hr – Vijeće romske nacionalne manjine Grada Zagreba www.umrh.hr – Udruga Roma Zagreba i Zagrebačke županije www.romizarome.hr – Udruga Romi za Rome Hrvatske www.unija-roma.hr – Unija Roma Hrvatske www.lovari.hr – Centar Roma Lovara, Bjelovar
Rusi	RH – 906 ZG – 250 (0,03%)	1. “Ljetopis” / 500 / dvomjesečno / “Ruski kulturni krug” – Društvo za afirmaciju i promicanje ruske kulture, Zagreb	www.kalinka.hr – Kalinka: manjinska udruga ruskog govornog područja u Međimurju
Rusini	RH – 2337 ZG – 123 (0,02%)	* 1. “Nova dumka” / 1000 / dvomjesečno / Savez Rusina i Ukrajinaca, Vukovar 2. “Vjenčić” / 1000 / tromjesečno / Savez Rusina i Ukrajinaca, Vukovar	www.rusini-zg.hr – Predstavnik Rusinske nacionalne manjine grada Zagreba www.sriu.hr – Savez Rusina i Ukrajinaca Hrvatske, Vukovar
Slovaci	RH – 4712 ZG – 171 (0,02%)	* 1. “Pramen” / 950 / mjesečno / Savez Slovaka u RH, Našice	www.slovaci-zagreb.com – Predstavnik slovačke nacionalne manjine Grada Zagreba www.savez-slovaka.hr – Savez Slovaka u Hrvatskoj, Našice
Slovinci	RH – 13173 ZG – 3225 (0,41%)	1. “Novi odmev” / 750 / četveromjesečno / “Slovenski dom” – Kulturno-prosvjetno društvo, Zagreb * 2. “Planika” / naklada nepoznata / dvomjesečno / Slovensko kulturno društvo “Triglav”, Split 3. “Liburnijska priloga-Kažipot” / 400 / godišnje / Slovensko kulturnoprosvjetno društvo “Snežnik”, Lovran 4. “Mavrica” / 350 / četveromjesečno / Slovensko kulturno društvo “Istra”, Pula 5. “Kažipot” / naklada nepoznata / mjesečno / Kulturno prosvjetno društvo “Bazovica”, Rijeka / bilten	www.slovinci.hr – Savez slovenskih društava u Hrvatskoj i Vijeće slovenske nacionalne manjine Grada Zagreba

Srbi	RH – 201631 ZG – 18811 (2,41%)	1. “Novosti – Samostalni srpski tjednik” (i podlistak “Privrednik”) / 5000 / tjedno / Srpsko narodno vijeće, Zagreb / dvojezično 2. “Identitet” / 5000 / mjesečno / Srpski demokratski forum, Zagreb 3. “Prosvjeta – novine za kulturu” / 2000 / dvomjesečno / Srpsko kulturno društvo “Prosvjeta”, Zagreb 4. “Bijela pčela” / 1500 / dvomjesečno / Srpsko kulturno društvo “Prosvjeta”, pododbor Rijeka 5. “Artefakti” / 300 / godišnje / Srpsko kulturno društvo “Prosvjeta”, pododbor Rijeka * 1. “Izvor” / 5000 / tromjesečno / Zajedničko vijeće općina, Vukovar	www.novosti.com – web-izdanje tjednika “Novosti” www.snv.hr – Srpsko narodno vijeće www.skdprosvjeta.com – Srpsko kulturno društvo “Prosvjeta” www.sdf.hr – Srpski demokratski forum www.facebook.com/pages/Srpsko-privredno-društvo-Privrednik/126157164456 – Srpsko Privredno društvo “Privrednik” www.zvo.hr – Zajedničko vijeće općina, Vukovar
Talijani	RH – 19636 ZG – 277 (0,04%)	1. “Incontri/Susreti (Glasilo talijanske nacionalne manjine Grada zagreba)” / naklada nepoznata / Predstavnik talijanske nacionalne manjine Grada zagreba / dvojezično * 1. “La voce del popolo” / 2400 / dnevno / novinsko-izdavačka kuća “Edit”, Rijeka 2. “Panorama” / 1800 / dvotjedno / novinsko-izdavačka kuća “Edit”, Rijeka 3. “Arcobaleno” / 900 / mjesečno / novinsko-izdavačka kuća “Edit”, Rijeka 4. “La battana” / 600 / tromjesečno / novinsko-izdavačka kuća “Edit”, Rijeka 5. “Il Bollettino (Foglio informativo dell’Unione Italiana – Fiume)” / naklada i ritam izlaženja nepoznat / Unione Italiana	www.italianiazagabria.com – Talijanska Unija – Zajednica Talijana u Zagrebu www.dante-alighieri.hr – Društvo Dante Alighieri (podružnica Zagreb) * www.edit.hr – Riječka samostalna novinsko-izdavačka kuća

Ukrajinci	RH – 1977 ZG – 333 (0,04%)	1. “Naša gazeta” / 300 / mjesečno / Društvo za ukrajinsku kulturu, Zagreb 2. “Vjesnik Ukrajinske zajednice u Hrvatskoj” / naklada nepoznata / godišnje / Koordinacija ukrajinske nacionalne manjine u RH, Zagreb * 1. “Nova dumka” / 1000 / dvomjesečno / Savez Rusina i Ukrajinaca, Vukovar 2. “Vjenčić” / 1000 / tromjesečno / Savez Rusina i Ukrajinaca, Vukovar / dječji list	www.ukrkoordinacija.hr – Koordinacija ukrajinske nacionalne manjine u RH * www.karpati.hr – Kulturno prosvjetno društvo Ukrajinaca “Karpati”, Lipovljani
Židovi	RH – 576 ZG – 368 (0,05%)	1. “Ha-kol” / 1200 / dvomjesečno / Židovska općina, Zagreb 2. “Novi omanut” / 1200 / dvomjesečno / Kulturno društvo “Miroslav Šalom Fraiberger”, Zagreb 3. “Ruah Hadaša” / 700 / dvomjesečno / Židovska vjerska zajednica Bet Israel, Zagreb	www.zidovi-zagreb.org – Predstavnik židovske nacionalne manjine Grada Zagreba www.zoz.hr – Židovska općina Zagreb www.cendo.hr – Istraživački i dokumentacijski centar Cendo www.bet-israel.com – Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj www.lauder-hugokon.hr – Osnovna škola Lauder – Hugo Kon, Zagreb www.croatian-jewish-network.com – Hrvatska židovska mreža www.bnaibrithcroatia.hr – Židovska loža “Gavro Schwartz” www.margel-institute.hr – udruga Margelov Institut
ostali i nepoznati	RH – 39776 ⁸ ZG – 7086		1. “Manjinski forum”, dvomjesečno izdanje Stine, d.o.o., Split, naklada 2000

⁸ U kategoriju “Ostali i nepoznati” uvršteno je stanovništvo koje nije razvrstano u neku narodnosnu kategoriju. Tu je dakle ubrojeno stanovništvo nepoznate narodnosne pripadnosti, kao i “(p)ripadnici svih ostalih naroda koji nisu zastupljeni u povijesnom kontinuitetu, nego je njihova nazočnost posljedica pojedinačnih doseljavanja i u ukupnom udjelu su tek simbolično zastupljeni” (Gelo *et al.*, 1998: xiv).

Nakladnička aktivnost manjina u području tiskanih medija uključuje dakle izdavanje 35 “manjinskih” časopisa, tj. glasila kojima se informira o radu manjinskih vijeća, organizacija i udruga. Od ukupno 22 manjine u Hrvatskoj šest ih uopće nema izdavačku djelatnost na području grada Zagreba (Rumunji, Rusini, Slovaci, Talijani, Turci, Vlasi), što je objašnjivo slab(ij)om zastupljenošću tih manjina u ukupnoj populaciji grada Zagreba. U Zagrebu većina nacionalnih manjina izdaje vlastite tjedne, mjesečne ili periodične tiskovine, ali su one uglavnom malih naklada. Postojanje pedesetak internetskih stranica i društvenih mreža, koje su relevantne za informiranje manjina i o manjinama, ukazuje kako one idu u korak s razvojem novih tehnologija. Vijeća nacionalnih manjina ispunjavaju potrebu za informiranjem svojih pripadnika o aktivnostima vijeća, kao i o svim bitnim društvenim, političkim i kulturnim zbivanjima u Hrvatskoj i u “matičnoj naciji”. Uz to, šira se javnost na inetrnetskim stranicama može informirati o manifestacijama i događajima bitnim za život manjinske zajednice te o djelovanju vijeća i ostvarenju planiranih godišnjih programa rada. Posebno ističemo da se pojedina društva i udruge prezentiraju i putem novih internetskih tehnologija kao što su *blogovi* ili virtualna društvena mreža *facebook*.

Kao najbrojnija i najzastupljenija, srpska manjina na medijskoj sceni tiskane periodike ostvaruje daleko najveću nakladu, učestalost i tradiciju izlazenja, pa samim time dopire i do najviše publike. Iz priložene tablice vidljivo je da ona ima sedam periodičkih tiskovina od kojih su najvažnije “*Novosti – Samostalni srpski tjednik*”,⁹ koje izlaze u 5000 primjeraka, a izdaje ih Srpsko narodno vijeće u Zagrebu zajedno sa “Zajedničkim većem opština” Vukovar, te mjesečnik “*Identitet*” koji izdaje Srpski demokratski forum (također u 5000 primjeraka). *Novosti* nisu isključivo “manjinska štampa”, ciljana čitateljska publika puno je šira, no kako je do prosinca 2009. distribucija bila uglavnom interna – dijeljenjem putem mreže lokalnih vijeća srpske nacionalne manjine, nevladinih udruga, pododbora Srpskog kulturnog društva “*Prosvjeta*” te Srpske pravoslavne crkve u Hrvatskoj, tako je i domet lista

⁹ *Novosti* izlaze od prosinca 1999. godine, a od prosinca 2009. započela je i njihova komercijalna prodaja na kioscima, kao druge tiskovine manjine koja se nalazi u široj komercijalnoj distribuciji; prva je riječki *La voce del popolo*. Kako je istaknuto u impresumu *Novosti*, one su “novine općeinformativnog karaktera, koje prate i kritički pišu o svim relevantnim političkim, društvenim i kulturnim događajima u Hrvatskoj”. Posebno je značaj samog lista u tome što je središnji dio pisan ćirilicom, čime se koristi i pravo na uporabu vlastitog jezika i pisma, prema Zakonu o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u RH (NN 51/00). Od 2007. u *Novostima* je počeo izlaziti podlistak “*Privrednik*”, koji zajednički uređuju Srpsko privredno društvo “*Privrednik*” i Srpsko narodno vijeće. Medijsko-izdavačka djelatnost Srpskog kulturnog društva *Prosvjeta* također je važna, a internet kao medij dobro je iskorišten za prezentaciju i promociju te nacionalne manjine; stranice su vrlo informativne i redovito održavane i redovito se dodaju novi sadržaji.

bio znatno ograničen. Danas je to ispravljeno redovnom distribucijom *Novosti*, dostupnih na kioscima diljem zemlje. Za srpsku nacionalnu manjinu u Zagrebu i cijeloj Hrvatskoj važan je i mjesečnik-magazin *Identitet*, koji uređuje i izdaje Srpski demokratski forum, a koji se najviše bavi pitanjima (re)integracije srpske manjine u Hrvatskoj i povratničkom problematikom. Praktično je što su oba izdanja dostupna i u digitalnom formatu na internetskim stranicama svojih izdavača.

Bošnjaci, kao službeno druga najveća manjina u Zagrebu, prema nakladi i ritmu izdavanja tiskovina vrlo su dobro pokriveni i medijski umreženi. Najviše periode uređuje i tiska "Preporod – Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske" koji izdaje dvomjesečni bošnjački časopis za kulturu i društvena pitanja "Behar", a uz to i "Preporodov journal", koji izlazi mjesečno, te "Jasmin – Bošnjački list za pouku i zabavu". List "Sabah", koji izdaje Sabor bošnjačkih asocijacija RH, te "Bošnjački glas", koji izdaje Bošnjačka nacionalna zajednica iz Rijeke, ravnopravno su distribuirani i među zagrebačkim Bošnjacima. Internet kao medij prezentacije nacionalne manjine u slučaju Bošnjaka dobro je iskorišten, internetske stranice dosta su informativne, redovito održavane i osvježavane. Iako su u Zagrebu Albanci po brojnosti treća nacionalna manjina, s 13 registriranih organizacija (udruge, zajednice, unije, savezi, društva, forumi, klubovi), tek su dvije od njih u prošlosti imale izdavačku djelatnost. Samo se internetske stranice Vijeća nacionalne manjine redovito obnavljaju, dok su ostale prilično neažurirane. Ipak, novost je da je jedno albansko društvo (*Shkendija*) prepoznalo potencijal pojedinih novih formi virtualne promocije, te se predstavljaju putem *facebooka*. Zasiurno je takav pristup pogodan za angažman i aktivaciju mlađe populacije u radu društva. No opći je zaključak kako bi kao treća najbrojnija manjina u Zagrebu Albanci ipak trebali imati bolju i kvalitetniju razinu informiranja unutar svoje zajednice kao i onu kojom bi se predstavili široj javnosti.

Promišljajući o tome koliko manjinski mediji mogu pridonijeti *informiranju samih manjina* i *informiranju o manjinama*, glavni kriterij baze njihova utjecaja kod recipijenata ustvari je pitanje tržišne održivosti i isplativosti manjinskih medija. Utjecaj je malen jer prema pravilima tržišne utakmice, i u uvjetima profesionalizacije i tabloidizacije svih medija, jednostavno nemaju veliku čitateljsku publiku. Često je novinarska kapacitiranost slaba i pretjerano ovisna o izvorima financiranja, što odmah povlači pitanje neovisnosti i objektivnosti uređivačke politike (Malović, 2004a). Kad je riječ o uređivačkoj politici, manjinski se mediji mogu ponašati kao većinski – ovisni o sredstvima financiranja i bez samostalnosti u načinu rada te odabiru tema; dakle, i njima kao i većinskim medijima može nedostajati sloboda izražavanja. Zbog takve situacije, ali i nedostatka stručnog usavršavanja novinara "(s)adržaj manjinskih medija usmjerava se stoga na čuvanje kulturne baštine i jezika manjine, a informativna vrijednost postoji samo u dijelu izvještavanja o dje-

latnostima manjinskih organizacija. Naklade, slušanost i gledanost su stoga nedovoljne u odnosu na potrebe i značaj manjina” (Malović, 2004a: 23). U manjinskim medijima uglavnom se obrađuju “(a)ktualni problemi života manjina, kao novinska forma prisutne su reportaže, redovito se prate svi važni datumi i obljetnice, a sve se češće koriste i jezici manjina” (Vilović, u Obradović, 2004: 76). Tako praksu tiskanja na isključivo manjinskom (slovenskom) jeziku, i u tiraži koja zadovoljava potrebe Slovenaca u Zagrebu, primjenjuje časopis “Novi odmev”, koji izdaje Kulturno-prosvjetno društvo “Slovenski dom” iz Zagreba. Ostale tiskovine slovenske nacionalne manjine izdaju se u ostalim regionalnim i lokalnim sredinama, gdje su Slovenci, organizirani u Savez slovenskih društava u Hrvatskoj, još zastupljeniji, ponajviše na području Istre i Kvarnera.

Po brojnosti Romi predstavljaju petu manjinu u Zagrebu, a prema broju registriranih organizacija neosporivo su na prvom mjestu, s najvećim brojem takvih organizacija.¹⁰ Izdavačka djelatnost Roma ipak je znatno siromašnija; treba istaknuti časopis *Romano Čaćipe* koji od 1997. izdaje Udruga Roma Zagreba i Zagrebačke županije, s različitim tempom izlaska. Sam časopis zadovoljavajuće prati romsku problematiku, s naglaskom na reportažnim člancima te socijalnim i ekonomskim pitanjima integracije Roma. Pojedini su članci prevedeni s hrvatskog na engleski, no začuđuje što je vrlo malo tekstova na romskom jeziku. Tri su važne internetske stranice o Romima na području Zagreba – stranica Vijeća romske nacionalne manjine Grada Zagreba, Udruge Roma Zagreba i Zagrebačke županije te Udruge Romi za Rome Hrvatske. Kako ističe D. Gjenero – mediji u demokratskom društvu moraju funkcionirati kao *prirodni saveznici manjinskih organizacija*; mediji su ujedno i agensi educiranja i senzibiliziranja javnosti, pa je za manjine važno uspostaviti ravnopravnu vezu s njima, te je “(f)orsirati čak i onda kad se mediji objektivno odnose ‘neprijateljski’ ili nezainteresirano prema manjinskom problemu” (Gjenero, u Obradović, 2004: 66). Stoga bi relevantno i sustavno praćenje kulturnih sadržaja romskih organizacija trebalo pridonijeti smanjivanju stigmatizacije njihova identiteta te tako posredno utjecati na bolju socijalnu integraciju pripadnika te, ali i ostalih manjina.

Uspoređujući dvije manjine koje su po udjelu u manjinskoj populaciji podjednako zastupljene, Crnogorce i Makedonce, vidljivo je da obje izdaju časopise (glas-

¹⁰ Ukupno postoje 42 registrirane organizacije (udruga, klub, društvo, mreža, koalicija) Roma na području grada Zagreba. Znači li to da su oni najaktivnija nacionalna manjina pa angažmanu u sektoru civilnog društva i participacije u životu manjine, ili to možda ukazuje na diverzificiranost i heterogenost (razjedinjenost?) romske populacije u gradu Zagrebu? Oni su marginalizirana manjina koja je možda i najmanje integrirana u društvo (Štambuk, 2005), ali će tek buduće analize pokazati koliko je sama scena romskih udruga održiva i koliko su te udruge više od “slova na papiru”.

nik) koji izlaze dvomjesečno ili tromjesečno u nakladi od 1000 primjeraka. “Ljetopis crnogorski” donosi pregled najznačajnijih događanja u dvogodišnjem razdoblju u aktivnostima Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, kao i najznačajnija događanja u Crnoj Gori u istom periodu, prvenstveno iz sfere kulture. Što se tiče medijske zastupljenosti i djelatnosti Mađara i Čeha, bitno je naglasiti kako je njihova izdavačka djelatnost življa u sredinama gdje su te manjine zastupljenije nego u Zagrebu – za Mađare na području Istočne Slavonije i Baranje, a za Čeha na području Daruvara i okolice. Obje su manjine dobro predstavljene na internetu, s tom razlikom da su češke internetske stranice dvojezične (na češkom i hrvatskom), dok Mađari svoje sadržaje prezentiraju samo na mađarskom jeziku, pa je upitno koliko ti sadržaji uopće smjeraju imati širu bazu recipijenata.

Manjinski mediji trebaju biti komplementarni općoj medijskoj ponudi pojedine sredine ako žele steći medijsku pažnju. Isto tako, ako odgovornost za kvalitetu pisanja o nacionalnim manjinama u Hrvatskoj ovisi i o medijskoj angažiranosti samih predstavnika manjinskih organizacija, oni bi trebali pravodobno informirati medije o političkim, društvenim ili kulturnim aktivnostima svog članstva. Potreba za uravnoteženim i korektnim praćenjem i prikazivanjem manjinske tematike ilustrira stupanj odgovornosti urednika i samih novinara za razvijanje međuetničke tolerancije i senzibiliziranje na probleme manjinskih zajednica. Za to je svakako potrebna dodatna edukacija i usavršavanje predstavnika i zaposlenika kako “većinskih” tako i manjinskih medija. To će predstavljati odmak od običaja da novinari većinskih medija o manjinama pišu samo u vezi s političkim temama ili u crnoj kronici, a novinari manjinskih medija neće nužno pratiti samo kulturno-društvena i tradicijska događanja unutar života svoje manjinske zajednice, predviđa Kanižaj (2006).

Osim opisanih manjina koje imaju svoja nacionalna vijeća u Zagrebu, smatramo bitnim istaknuti židovsku nacionalnu manjinu koja je specifična i po medijskoj predstavljenosti i po broju udruga i organizacija (deset) na području Zagreba. Nerazmjerno brojnosti, Židovi su dobro medijski predstavljeni, iako su njihove tiskovine usmjerene uglavnom prema vlastitoj zajednici. Glasilo Židovske zajednice u Hrvatskoj “Ha-kol” izlazi dvomjesečno, a bitne su tiskovine i “Novi omanut” te “Ruah Hadaša”, koju izdaje Židovska vjerska zajednica *Bet Israel* i koja se tiska u 500 primjeraka na hrvatskom te u 200 primjeraka na engleskom jeziku. Židovska manjina u Zagrebu najbolje je predstavljena manjina na internetu, s osam različitih stranica, vrlo informativnih, međusobno umreženih, redovito obnavljanih i doradivanih.

Zaključna razmatranja

Prezentacija kulture i života nacionalnih manjina ne odvija se u stanju medijskog vakuuma; sve su one medijski posredovane u većoj ili manjoj mjeri, o svakoj češće saznajemo posredno, putem medija nego izravnom participacijom u njihovu životu. Stoga je i primarno sredstvo za ovo istraživanje bilo proučavanje određenih tiskovina i internetskih materijala (*web*-stranica) pojedinih manjina. Budući da je važnost prezentacije na internetu omogućila stapanje i hibridizaciju pojedinih medijskih oblika (tekst, slika, zvuk), mnogi su manjinski listovi dostupni i u digitalnom formatu (npr. tjednik *Novosti* ili *Behar*), preko *web*-stranica manjinskih organizacija. Osim funkcije informiranja samih članova manjinske zajednice te očuvanja jezika i kulturno-tradicijskih vrijednosti, manjinski mediji ispunjavaju i potrebu simboličkog predstavljanja neke manjine unutar i izvan državnih granica; digitalizacija načina predstavljanja samih manjina upotrebom novih internetskih tehnologija omogućava nadilaženje lokalnih granica zajednice i prezentaciju manjina prema društvu sunarodnjaka iz *matične nacije*.

Pretjeranima se pak čine procjene da se etnonacionalne manjine u Hrvatskoj sustavno medijski marginaliziraju i getoiziraju (osim možda u sferi radio-televizijskog izvještavanja), ali isto je tako opravdano reći da ne postoji jasna strategija kontinuiranog praćenja i izvještavanja o manjinskoj problematici, na što je ukazalo Kanižajevu istraživanje (2006). Opravdano je pitati je li izdvajanje manjinskih tema u zaseban korpus kršenje ili pak promoviranje manjinskih prava, iz razloga što su manjine integralni dio društva, pa tako i pitanja njegovanja manjinskih prava trebaju biti sastavni dio svakodnevice kako manjine tako i većine (Valić Nedeljković, u: Obradović, 2004). No kao što se nacionalni (*mainstream*) mediji ne bave dovoljno kulturnim i manjinskim pravima, tako su i manjinski mediji vrlo često dosta zatvoreni kad se radi o tretiranju tih pitanja izvan granica vlastite grupe. Prevladavanje obiju etnocentričnosti (i većinske i manjinske) istovremeno bi riješilo bojazan od *getoizacije* manjinskih medija, ako bi se teme multi/interkulturalizma i međuetničke suradnje¹¹ više promovirale i u medijskom prostoru više ostvarivale.

Iako lokalni manjinski mediji imaju, prije svega, informativnu ulogu, jednako je važna i njihova uloga u očuvanju lokalnih posebnosti i društveno-kulturnih vrijednosti manjinskoga identiteta. Dvojezičnost pojedinih časopisa i novina upućuje i na potrebu za očuvanjem jezične posebnosti, suplementirajući mogućnosti učenja i

¹¹ Kao netipičan, ali svakako vrlo pozitivan primjer suradnje na medijskom proizvodu kojim se predstavljaju manjine ističemo "Zadarski most prijateljstva", časopis koji zajednički uređuju predstavnici Albanaca, Bošnjaka, Mađara, Makedonaca, Slovenaca, Srba i Talijana u Zadru, s polugodišnjim ritmom izlaženja. To je dobar primjer suradnje pojedinih manjina koje su shvatile potencijal zajedničkog prezentiranja, jačajući tako međukulturni dijalog i međusobno se medijski osnažujući.

manjinskog jezika te služenja njime unutar školskog sustava i u kulturno-umjetničkom stvaralaštvu. Kako je Zagreb političko, ekonomsko i kulturno središte Hrvatske, tako i manjinski mediji u Zagrebu imaju važnu ulogu u unutarnjem informiranju pojedine zajednice te u informiranju većinskog društva o položaju, potrebama i pravima samih manjina, zastupajući i izražavajući njihove interese pred širom javnošću. No iako manjinski mediji pridonose očuvanju jezika i kulture manjinske zajednice, po ritmu izlaza i nakladi nedovoljni su da budu relevantan informativni tisak za širu populaciju. Stoga manjinski tisak (osim spomenutih iznimki) zasad ostaje, po doseg i utjecaju na čitalačku publiku, nužno ograničen (u okvirima života i djelovanja manjinskih zajednica, dok internetski medijski prostor predstavlja suvremeni potencijal za informiranje šire javnosti te za aktivaciju novoga članstva organizacija nacionalnih manjina u Hrvatskoj.

LITERATURA

- Alia, Valerie i Bull, Simone, 2005: *Media and Ethnic Minorities*, Edinburgh, University Press Ltd.
- Baudrillard, Jean, 2001: *Simulacija i zbilja*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
- Bauer, Thomas A., 2007: *Mediji za otvoreno društvo: medijska odgovornost kao temelj demokratske medijske kulture*, Zagreb, Sveučilišna knjižara i Opatija, ICEJ.
- Bežovan, Gojko i Zrinščak, Siniša, 2008: *Civilno društvo u Hrvatskoj*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
- Browne, Donald R. (ur.), 2005: *Ethnic Minorities, Electronic Media and the Public Sphere: A Comparative Approach*, Hampton Press, Cresskill.
- Brunner Skopljanac, Nena et al. (ur.), 2000: *Media and war*, Zagreb, Centre for transition and civil society research.
- Čerkez, Ivana, 2009: Osnovna obilježja medijske komunikacije u demokratskoj kulturi, *Socijalna ekologija* (18) 1: 28-45.
- Gelo, Jakov et al. (ur.), 1998: *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske: 1880. – 1991.: po naseljima*, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb.
- Husband, Charles, 2005: Minority Ethnic Media as Communities of Practice: Professionalism and Identity Politics in Interaction, *Journal of Ethnic and Migration Studies* (31) 3: 461-479.
- Jakubowicz, Karol, 2004: Persons Belonging to National Minorities and the Media, *International Journal on Minority and Group Rights* (10): 291-314.
- Kanižaj, Igor, 2004: Predstavljenost nacionalnih manjina u hrvatskim dnevnim novinama – komparativni pregled 2001-2003., *Politička misao* (41) 2: 30-46.

- Kanižaj, Igor, 2006: *Manjine između javnosti i stvarnosti: nacionalne manjine u dnevnim novinama 2001 – 2005*, Sveučilišna knjižara, Zagreb.
- Lipovčan, Srećko, 2003: Prinos analizi temeljnih odnosa medija i kulture u hrvatskom društvu, *Društvena istraživanja* (12) 6: 909-925.
- Lipovčan, Srećko, 2006: *Mediji – druga zbilja?: rasprave, ogledi i interpretacije*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Malović, Stjepan, 2004a: *Medijski prijepori*, Izvori, Zagreb.
- Malović, Stjepan (ur.), 2004b: *Bogatstvo različitosti*, Sveučilišna knjižara, Zagreb.
- McLuhan, Marshall, 2008: *Razumijevanje medija*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Mesić, Milan, 2003: Europski standardi manjinske zaštite i položaj manjina u Hrvatskoj, *Revija za sociologiju* (34) 3-4: 161-177.
- Obradović, Stojan (ur.), 2004: *Javnost i manjine*, Stina, Split.
- Peruško, Zrinjka, 1999: *Demokracija i mediji*, Barbat, Zagreb.
- Peruško, Zrinjka, 2006: Mediji i civilne vrijednosti – mediji i demokratska tranzicija, u: Sabrina Ramet i Davorica Matić (ur.), *Demokratska tranzicija u Hrvatskoj (transformacija vrijednosti, obrazovanje, mediji)*, Alinea, Zagreb: 193-210.
- Petričušić, Antonija, 2010: Manjine i mediji u Hrvatskoj: dostići mainstream i izbjeći marginalizaciju, u: Hodžić, E. i Jusić, T. (ur.), *Na marginama: Manjine i mediji u jugoistočnoj Evropi*, Mediacentar, Sarajevo.
- Rigoni, Isabelle, 2005: Challenging Notions and Practices: The Muslim Media in Britain and France, *Journal of Ethnic and Migration Studies* (31) 3: 563-580.
- Silverstone, Roger i Georgiou, Myria, 2005: Editorial Introduction: Media and Minorities in Multicultural Europe, *Journal of Ethnic and Migration Studies* (31) 3: 433-441.
- Štambuk, Maja (ur.), 2005: *Kako žive hrvatski Romi = How do Croatian Roma live*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.
- Tatalović, Siniša, 2005: *Nacionalne manjine u Hrvatskoj*, Stina, Split.
- Vilović, Gordana, 2003: Istraživačko novinarstvo, tabloidizacija i etika, *Društvena istraživanja* (12) 6: 957-974.

Dokumenti

- Izvešće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2009. godinu za potrebe nacionalnih manjina
- Okvirna konvencija za zaštitu prava nacionalnih manjina Vijeća Europe
- Statistički ljetopis 2009. Državnog zavoda za statistiku
- Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, NN 155/02

Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, NN 80/10

Zakon o medijima, NN 59/04

Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, NN 51/00

Drago Župarić-Iljić

REPRESENTATION OF ETHNIC MINORITIES
AND THE PRESENCE OF ETHNIC-MINORITY MEDIA
IN THE CROATIAN MEDIA SPHERE

Summary

With the production of their own media material, the ethnic minorities assume responsibility for opposing the predominant media discourses of the majority culture, and fight for their own distinctiveness and (self)representation within the Croatian media sphere. The ethnic-minority media serve not only the purpose of preserving the socio-cultural values and special features of the minority identity, but also of providing information both to a particular community on the intra-ethnic level and to the majority of the Croatian society regarding the situation, the needs and the rights of the minorities themselves. Thus they represent and convey their interests to the general public. This paper aims to investigate how ethnic minorities are represented in the media and to what extent the ethnic-minority media are represented in the media arena of the Republic of Croatia. The author focuses especially on the city of Zagreb and the minorities which have organized ethnic-minority Councils there. An introductory discussion on the role and influence of the media is followed by an overview of the analysis of ways of reporting on ethnic minorities in the mainstream media of the majority, based on the results of research carried out so far. Furthermore, the paper includes a discussion on the minority media, comprising a tabular outline of print media and digital media (from the Internet domain) of the ethnic-minority communities in the Republic of Croatia. Finally, the author provides an analysis of such a state of affairs regarding the media, and some concluding remarks.

Keywords: ethnic minorities in the Republic of Croatia, media, ethnic-minority press, minorities of the city of Zagreb

Kontakt: **Drago Župarić-Iljić**, Institut za migracije i narodnosti, Trg Stjepana Radića 3, 10000 Zagreb. E-mail: dzuparic@imin.hr